

El compromís amb la renovació pedagògica

Maria del Mar Esteve
Universitat Ramon Llull & Escola Epiqueia

Rebut:1-1-2016
Acceptat: 17-2-16

Resum. *L'article planteja una reflexió crítica sobre el concepte i la pràctica de la innovació educativa. En primer lloc, s'analitzen els termes innovació i renovació i s'intenta explicar què signifiquen per aprofundir en el sentit i l'abast dels canvis en educació. En segon lloc, es proposen un conjunt d'actituds –a manera de marc– que haurien de ser presents en el discerniment entre la renovació i la innovació educativa. Per això, el text no entra en la qüestió de què cal transformar a l'escola i en l'educació i com cal fer-ho –tot i que aposta clarament per aquesta desitjada i necessària transformació–, sinó que aborda qüestions prèvies d'orientació i de finalitat del canvi.*

Paraules clau: *innovació; renovació; canvi; escola; finalitats de l'educació*

The commitment to pedagogical renewal

Summary: *The article poses a critical reflection on the concept and practice of innovation in education. It begins with an analysis of the terms innovation and renewal and an attempt to explain their meaning, then goes on to take an in-depth look at the direction and the scope of changes in the field of education. The text then underlines a certain set of attitudes, representing a frame of reference that must be present in order to differentiate between renewal and innovation in education. Thus, the text does not directly tackle the issues of what exactly needs to be reformed in schools and in education and how this should be done (although it clearly supports this sought after and needed transformation), but rather deals with prior questions about the proper direction and goals of this change.*

Keywords: *innovation; renewal; change; school; educational goals*

Correspondencia
M. del Mar Esteve

Facultat de Psicologia, Ciències de l'Educació i de l'Esport
Blanquerna.
Universitat Ramon Llull.
c/ Cister, 34
08022 Barcelona
Email: marer@blanquerna.url.edu

1. Notes per a una mirada crítica del discurs i del moviment de la innovació educativa

Innovació o renovació? De què ens cal parlar i què ens cal cercar?

La paraula *innovació* va esdevenint omnipresent en els diversos àmbits de la societat i també, i de manera especial, en l'educatiu. Innovar vol dir, literalment, incorporar quelcom nou o bé, tal com es defineix en el diccionari, canviar o alterar les coses introduint-hi novetats. I tot i que ara el terme s'utilitza arreu, es va començar a emprar en l'àmbit de l'economia, de l'empresa i de la tecnologia.

El terme *renovació* –molt emprat en la tradició pedagògica del nostre país– fa referència al fet de tornar a fer nou –fer de nou o fer novament–: es renova la natura amb el seu cicle, es renova la vida amb els naixements. També es renoven les opcions, les respostes, les solucions per a respondre, precisament, a allò que és nou o apareix de nou –cada infant per exemple, com destacava Hannah Arendt, és una novetat radical en el món. I, paradoxalment, la renovació és imprescindible per al compromís i per a la fidelitat –per respondre a allò que roman, que sempre és finalitat i sentit.

En educació, ens caldria veure si el terme *innovació* és el més adequat o, si més no, què implica emprar-lo i què implica emprar-ne d'altres com ara *renovació*. Diríem que la innovació té més a veure amb implementar novetats, mentre que la renovació té a veure amb fer de nou, amb un fer genuí d'arrel que sempre s'actualitza. Per dir-ho metafòricament, la innovació té més a veure amb les fulles, mentre que la renovació té més a veure amb el tronc. Ambdós són necessaris, però cal distingir-los perquè una innovació pot ser molt apropiada però no comportar cap renovació; o una innovació pot respondre a una voluntat de renovació i afavorir-la; o una innovació tecnològica o logística, per exemple, pot anar en contra de la renovació pedagògica i perpetuar models que caldria transformar.

La necessitat i l'objectiu fonamental, és la innovació o la renovació? O què està al servei de què? No és qüestió de nominalismes; ja sabem que el nom no fa la cosa i que ambdós termes podrien emprar-se per fer referència al mateix, però aquesta atenció al sentit més literal de cada paraula ens obre temàtiques en les quals paga la pena de pensar. Per això no ens importa tant entrar en un puritanisme terminològic, com obrir una reflexió.

Allò que canvia i allò que persisteix en el moviment del temps

En educació, tan important és veure què canvia –a nivell de context històric, social, tecnològic– com què persisteix com a pregunta radical i orientació –a nivell antropològic, social i, fins i tot, polític. S'insisteix fins a la sacietat que cal canviar l'educació perquè el món canvia, i es parla, principalment, de les tecnologies, de la globalització, dels canvis en les formes de treball i de producció, de la «societat del coneixement», etc.

Però s'insisteix menys en allò que persisteix i que conforma el moll de l'os de l'educació: l'acolliment, el compromís humà realitzat en la singularitat de cada infant, el respecte a l'infant, el relleu generacional en el món comú que habitem, allò que vol dir fer créixer la vida humana inscrita en la matriu de la cultura, allò que vol dir aprendre a viure plegats –i allò que vol dir, és clar, simplement, viure plegats.

La mentalitat de la innovació està més relacionada amb el discurs de tot allò que canvia que amb el discurs de tot allò que persisteix i que persisteix com a finalitat, com a horitzó, com a *télos* de l'educació –mentre que el concepte de renovació inclou ambdues coses, ambdues mirades.

És molt important identificar què canvia i què no canvia, què es mou i què roman. Hi ha una coneguda cançó de Mercedes Sosa que comença dient:

*«Cambia lo superficial,
cambia también lo profundo,
cambia el modo de pensar,
cambia todo en este mundo.»*

Però després d'enumerar, en una tirallonga d'estrofes la multitud de coses que canvien, hi ha una única estrofa que ho situa tot i que diu:

*«Pero no cambia mi amor,
por más lejos que me encuentre,
ni el recuerdo ni el dolor
de mi pueblo y de mi gente.»*

¿Ens recordem prou d'allò que és intemporal en l'acte educatiu i en la relació educativa? ¿I tenim present que tot el que, sense cap mena de dubte, cal fer altrament, cal transformar, cal sacejar, ha d'orientar-se, precisament, a interpel·lacions fonamentals i, en certa mesura, intemporals –relació, acolliment, poder, comunitat, saber, cultura, justícia...?

A partir de què cal fer passos endavant. La prioritat de la motivació intrínseca en el món educatiu enfront de l'estimulació de motivacions extrínseques

Un dels problemes amb els quals ens trobem en el que anomenem innovació educativa és que aquesta vingui motivada pel corrent, per l'onada tecnològica, econòmica, social que ens embolcalla en un neguit del canvi pel canvi, del canvi perquè no hi ha més remei, del canvi que no cal pensar o triar sinó que s'imposa de forma inexorable. Hom ha comparat aquesta mentalitat, que ja és hegemònica, amb el destí dels clàssics: que s'entenia com a indefectible, que s'esdevenia inexorablement i era aliè a la voluntat dels homes. D'aquí que hi hagi moltes escoles que busquen amb certa urgència *vestits innovadors*; noten aquesta pressió del discurs omnipresent i dominant de les noves tecnologies i de la innovació i senten que hi ha un imperatiu de canvi gairebé cec que resa: «canviar o perdre el tren, quedar enrere, morir».

Penso que el motiu profund dels canvis –de les transformacions i fins i tot de les revolucions que hem de fer a l'escola– no ha d'estar fonamentalment motivat per raons extrínseques a l'educació. Més aviat ha d'estar ancorat en veure, veritablement, què passa a l'escola, què els passa als nostres infants i joves avui i en aquest món. Realment, els acollim i els respectem?, realment creem les condicions i les situacions que els faran sencers –en cap, en cor i en cos–, com ja buscava Pestalozzi?, sabran pensar per ells mateixos, com, des de Sòcrates, Montaigne, Rousseau i tota la Il·lustració, s'ha buscat?, conqueriran la seva pròpia paraula, emparaulant el món i la novetat que aportin al món, com postulaven Freire o Milani?, seran capaços de pensar en els altres, de convida-hi fraternalment?, sabran adaptar-se a una societat que canvia molt i molt ràpidament, però també, i fonamentalment, sabran transformar aquesta societat i no tan sols adaptar-s'hi, com també Freire promovia en la seva pedagogia alliberadora?, quina idea i vivència del poder i del saber absorbiran en la institució escolar, com assenyalava Foucault? I totes aquestes preguntes, són preguntes del passat o són preguntes que ens hem de continuar fent, que hem de repensar i que ens han de portar, necessàriament, a renovar l'educació, a transformar-la de manera profunda?

És clar que hem d'estar pendents de què passa en el món i de tots els aspectes extrínsecs a l'escola –entre altres coses perquè l'escola forma part d'aquest món i hi està íntimament relacionada, certament–, però el motor fonamental de la renovació i de la transformació pedagògiques ha de ser intrínsec, al sentit de l'educació, per no quedar desorientat per cants de sirena o servil a interessos aliens. I s'ha de fomentar en un compromís clar, net, prioritari, per allò humà que es manifesta de manera radical amb l'atenció a les criatures.

Precedents, tradició i testimonis. Cal mirar enrere per anar endavant? Cal recordar per renovar?

El discurs de la innovació és un discurs molt presentista. De fet, la paraula *innovació* porta implícita aquesta idea de cosa que apareix i que no hi havia, cosa que sorgeix de bell nou sense connexió amb el passat, sense precedents. En l'àmbit de la innovació es dóna molta importància a «estar a l'última», a citar els darrers llibres, a estar al cas de la iniciativa més recent, mentre que es parla poc de precedents, de tradició...

L'educació forma part de l'àmbit de les Humanitats –les que atenyen la reflexió i l'expressió global sobre l'ésser humà i l'experiència. I en aquest àmbit, el moviment de l'anticipació, de la novetat i del canvi, sempre està vinculat al de la recordació. El filòsof Gadamer (1992, 1993) ha estat molt influent en la comprensió d'aquesta qüestió i parla de la «fusió d'horitzons». No solament anem a la tradició per entendre i per interpretar; hi anem per entendre'ns a nosaltres mateixos, per orientar-nos, per deixar-nos interpel·lar, per establir-hi un diàleg. Segons Gadamer, «només perquè tenim un horitzó, podem topar amb quelcom

que l'ampliï.» (Dutt, 1998).

Tenim referents molt potents en la tradició de la modernitat pedagògica. Referents que ens fan pensar, que ens interpel·len poderosament i que ens donen embranzida per obrir un nou horitzó. El discurs de la innovació arracona aquests precedents –els que ens han precedit– i fa com si tot es generés ara de bell nou, com si el temps d'ara fos radicalment diferent del d'abans i cap testimoni, cap memòria, no ens servís de res. Els temps d'ara són, certament, molt diferents, però, a parer meu, no són radicalment diferents –en l'arrel hi ha coses que, com hem destacat abans, continuen essent una tensió compartida amb èpoques anteriors. Quan llegeixes Dewey, Montessori, Freinet, Neill, Freire, Milani, Korczak, Ferrer i Guàrdia, Rosa Sensat, Malaguzzi i tants altres, penses més d'un cop: que n'arriba a ser d'actual això!, quina llum que ens pot fer avui! Per què el discurs de la innovació i de l'actualitat els obvien? Doncs perquè són vells i passats i no pas nous i actuals –una idea que casa ben ajustadament amb la mentalitat i la societat consumista.

Si volem una transformació valenta i orientada de l'educació, hem de reivindicar la memòria, el testimoniatge, el relleu. En el nostre país, per exemple, ¿podem fer cap pas endavant sense empeltar-nos en l'esforç educatiu de l'època de la Mancomunitat i de la República? Avui, les fonts d'inspiració per al canvi són els gurús americans que es poden escoltar en el YouTube en conferències sovint simplistes i *resultonas* –hi ha, evidentment, excepcions interessants. Sovint, diuen coses que altres han dit abans amb més profunditat i, a vegades, fins i tot, han experimentat en tota una vida.

I, en el nostre país: escoltem prou mestres jubilats que tenen un bagatge excepcional?, sentim que ens perdem alguna cosa si no rebem el seu testimoniatge, com sentim que ens perdem alguna cosa quan no estem al dia de l'última moda o novetat? Penso en persones com Maria Antònia Canals, Carme Alemany, Jaume Cela, Pilar Benejam i tants i tants altres.

La innovació tecnològica

Hi ha persones, tendències i escoles que vinculen la innovació –i la renovació educativa– a les noves tecnologies. És clar que la vinculació hi és i que avui aquest és un dels temes crucials, però vull compartir algunes objeccions amb els partidaris de fer, d'aquesta vinculació, una unitat necessària i indissociable. Fa pocs mesos escoltava una conferència molt interessant i ben argumentada d'António Nóvoa, que defensava amb rotunditat aquest plantejament. Es feia la pregunta següent: per què des de fa tants anys hi ha autors i escoles que han proposat camins de renovació educativa però sempre han estat minoritaris i no s'han generalitzat? La seva resposta era aquesta: perquè no hi havia la tecnologia adequada, mentre que ara, amb les noves tecnologies, tenim la via per a fer realitat el canvi en educació. Per exemplificar això, comparava un element clàssic de l'anomenada pedagogia tradici-

onal: la pissarra de guix amb la pissarra digital. Va anar explicant detalladament tots els aspectes de l'acte educatiu que quedaven transformats passant d'una tecnologia a l'altra, i mentre António Nóvoa anava vinculant la pissarra tradicional de guix amb l'esquema més vetust del que Paolo Freire (1970) anomenava «l'educació bancària» i la pissarra digital amb una nova concepció de l'aprenentatge, del saber, del docent, de l'alumne..., jo pensava en dos pedagogs que havien utilitzat la pissarra de guix –un objecte sense cap negativitat intrínseca– per a fer coses molt valuoses en educació: Freinet va omplir les parets de les aules amb pissarres i va retirar la tarima i la pissarra única; a les pissarres hi escrivien els nens, els grups, els mestres, i servien per a anar teixint el treball cooperatiu de l'aula; i Cousinet, quan explicava les seves propostes de treball col·laboratiu en què es proposava l'activitat lliure per grups, cada grup tenia la seva pissarra en què anava endreçant i concretant la seva tasca. Així mateix, també em venien al cap moltes sessions de classe en què la pissarra digital era la protagonista i en què el saber, l'interès i el diàleg quedaven enfosquits i embriagats; en què no es feia cap millora en les formes d'ensenyament i aprenentatge; s'aplicava, només, una innovació tecnològica sense cap efecte de renovació educativa o pedagògica. No crec, per tant, que la simple implementació de les noves tecnologies transformi d'arrel allò que cal transformar a l'escola. És més, l'optimisme en les innovacions tecnològiques no ajuda a reflexionar amb profunditat i a discernir, a nivell d'innovació tecnològica, què és adient per a l'escola i què no ho és; com afirmava Neil Postman (2000), «el paper que hauria de jugar la nova tecnologia a l'escola o en qualsevol altre lloc és un tema que cal discutir sense les fantasies hiperactives dels entusiastes».

Les noves tecnologies ens obren, certament, possibilitats fantàstiques. Hi ha programes com l'Scratch –i altres de programació i de robòtica–, per exemple, en què els nens no són consumidors de jocs, sinó constructors i, entre altres coses, aprenen un llenguatge per crear. O les possibilitats de comunicació que obre Internet: escriure o comunicar-se amb persones (científics, artistes, tècnics...), buscar informació de tipologia diversa (textos, vídeos, imatges, col·lectius...). I, com aquests exemples, n'hi hauria molts altres. Però, és desitjable l'aula multimèdia en què tot està mediatitzat per les noves tecnologies? Cal introduir a l'escola les noves tecnologies des de les primeres edats? Aquí hi ha controvèrsia: a parer de molts, el sí seria la resposta a les dues preguntes; a parer d'altres –i meu– seria el no.

Ja fa anys, em va resultar molt revelador un text de Nicholas Carr (2009), publicat en la revista *L'Avenç* –i publicat, originàriament, en la revista *The Atlantic*–, que tenia un títol ben provocador: *Google ens fa tornar estúpids?* En aquest article, l'autor explicava la seva experiència com a persona que s'havia llançat a l'ús intens i polifacètic de les noves tecnologies. No solament hi plasmava la seva experiència com a escriptor, sinó també la d'altres persones molt notables en els

seus camps: un metge, un dramaturg... No es tractava de persones alienes a les noves tecnologies –resistents al canvi, pusil·lànimes–; tot al contrari, eren persones absolutament avesades a l'ús d'aquestes eines, amb molt criteri i amb molta formació. I en aquest article explicaven tot el que havien perdut, tot el que havia suposat aquesta presència hegemònica de les noves tecnologies en les seves vides. I així, després de repassar els innegables beneficis que comporta l'ús de les noves tecnologies, l'autor afirma: «Però aquest benefici té un preu. Com ja va assenyalar el teòric dels mitjans de comunicació Marshall McLuhan en els anys seixanta, els mitjans no són tan sols canals passius per on circula la informació. Proporcionen la matèria del pensament, però també donen forma al procés de pensar. I sembla que el que fa la Xarxa és anar minant la meua capacitat de concentració i contemplació. Ara la meua ment espera assimilar la informació de la manera com la distribueix internet: com un flux de partícules movent-se ràpidament. Abans jo era un submarinista en un mar de paraules. Ara passo rabent per la superfície com si anés dalt d'una moto d'aigua». I acaba l'article recordant la profecia d'una pel·lícula mítica de la ciència ficció: «En el món de 2001, les persones han esdevingut tan semblants a màquines que el personatge més humà resulta ser una màquina. Aquesta és l'essència de la profecia pessimista de Kubrick: a mesura que recorrem cada vegada més als ordinadors perquè facin de mediadors de la nostra comprensió del món, és la nostra pròpia intel·ligència que s'aplana fins al nivell de la intel·ligència artificial». Reflexions d'aquest tipus s'han d'escoltar amb molta atenció en el món educatiu. Com les de Neil Postman (2000) en *Fi de l'educació*, en què reflexiona sobre el «déu de la tecnologia» entre els «déus nous que fallen» i en què fila molt prim a l'hora de valorar els múltiples plecs que té a nivell pedagògic, antropològic, psíquic, moral i social, el bon ús i el mal ús de les noves tecnologies a l'escola.

Per acabar aquesta qüestió de la innovació tecnològica a l'escola: Francesco Tonucci defensava en una conferència l'ús de les noves tecnologies en mans de mestres artesans. Té quelcom de paradoxal: la innovació tecnològica en mans d'unes persones que fan una activitat tan antiga com la humanitat. Una bona fórmula que té més conseqüències de les que poden semblar *a priori*: la innovació tecnològica en mans de mestres –no en mans d'altres persones– artesans i reflexius.

Déus que fallen. Les panacees de la innovació

He citat el llibre de Neil Postman *Fi de l'educació*. L'autor hi reivindica la necessitat de les finalitats; ell parla de «déus» o de grans narracions que tenen prou credibilitat, complexitat i poder simbòlic per a permetre organitzar-se la vida al seu voltant. Però alerta de la presència dels «déus que poden servir» i dels «déus que fallen». Em sembla que si Postman escrivís ara el seu llibre, vint anys després, afegiria a la seva llista alguns «déus nous que fallen», identificaria discursos pedagògics que esdevenen falsos quan volen explicar-ho tot i

ser la solució de tot. El problema no rau en allò que alguns d'aquests discursos aporten; el problema és en el fet que els abracem com a panacees en temps d'incerteses. Això pot passar amb la tecnologia, amb la neurociència, amb alguns plantejaments biològics, amb propostes derivades de l'àmbit terapèutic com la pedagogia sistèmica o el coaching, amb l'emprenedoria... I reitero, el problema no són les idees que poden arribar de diverses branques del saber; el problema és que s'apliquin cegament, com a innovacions que no provenen d'un repensar i renovar l'educació. Els pedagogs i els mestres hauríem d'estar oberts a tot: a la filosofia, a l'antropologia, a l'art, a la biologia, a la psicologia, a la política, a la ciència, però hem de construir, des del nostre saber i la nostra experiència, un sentit propi i encarnat d'educació (una faceta més del mestre artesà i reflexiu).

2. El camí de la renovació pedagògica

Què ens cal per fer aquesta renovació? El que ara segueix com a intent de resposta a aquesta pregunta no és una proposta concreta de què cal fer a l'escola i en l'educació davant la necessària i urgent renovació. No desestimem pas que ens calgui entrar en això: compartir propostes, reflexions, bones pràctiques, intuïcions, experiències concretes... De fet, això és el que més ens cal fer. Però l'objectiu d'aquestes ratlles només és compartir una reflexió general sobre l'orientació de la innovació i de la renovació pedagògiques avui. Per això proposo un marc, unes coordenades a través de les quals puguem anar pouant, valorant, incorporant, buscant, compartint, portant a la pràctica el compromís de la renovació. El que ara ve a continuació, doncs, és allò que els filòsofs en diuen una «ètica procedimental»: no et diu què has de fer; et dona el camí, el marc, per trobar, en cada moment, què cal fer. Doncs això, faig una llista –provisional i oberta– de coses que no ens haurien de mancar per a fer una renovació reeixida, crítica i encarnada –en els contextos i en les persones reals.

Llibertat

Llibertat per posar-ho tot en qüestió. Llibertat no tan sols davant d'imposicions i de marcs ofegadors, sinó, sobretot, llibertat davant la inèrcia, el sense sentit, la burocràcia –que dona una aura de validesa i de seguretat a coses que no tenen sentit per elles mateixes–, els discursos hegemònics –incloent-hi, a parer meu, el de la innovació– i, també, llibertat davant les noves panacees simplistes i miraculoses.

Imaginació

La imaginació és un dels grans motors del canvi. Del canvi que denuncia i anuncia –que deia Freire (1970). Denunciar, que vol dir penetrar críticament en la realitat de les estructures i pràctiques pedagògiques; i anunciar, que vol dir descobrir, a través de la pràctica

i de la reflexió, nous camins reeixits en l'educació. Molts grans pedagogs han tingut aquesta actitud i, més enllà d'avenir-nos o no amb les seves propostes, seria bo d'empeltar-nos d'aquestes propostes. Eren crítics amb l'educació del seu temps i eren capaços de pensar utopies –coses que no eren enlloc–, de crear nous marcs i nous camins. Sense imaginació, no és possible fer aquest trànsit necessari per a la renovació.

Reflexió compartida

Reflexionar, pensar, meditar. El dia a dia de l'educació i del món en general és molt ràpid i no és fàcil trobar espais per a remirar l'acció, per a narrar l'experiència, per a detallar allò que s'observa, per a fer prospectiva, per a llegir, per a dialogar, per a compartir. En el camp educatiu tenim la gran responsabilitat d'endegar canvis i tenim poc espai per a la reflexió que els ha d'acompanyar. Hi ha escoles que han apositat per repensar-se, per trobar estones i espais que no estiguin dominats per la burocràcia o per l'organització de la urgència. L'humus de la renovació pedagògica és en els grups de mestres reflexius. Des d'aquí es poden rebre cursos, imitar bones pràctiques, buscar assessoraments, compartir amb altres escoles; però, si no hi ha una base d'acció-reflexió en la pròpia situació i aquesta base no està feta col·laborativament, és fàcil que els canvis es quedin en innovacions superficials.

Conservació

Cal estar molt atents a allò que cal preservar en benefici d'una vida humana i d'una vida digna, i que no hauria de ser sacrificat per una idea cega de progrés. ¿Cal que els infants continuïn tenint contacte amb els objectes i amb la matèria? ¿Cal tenir contacte no solament amb materials i objectes, sinó també amb la matèria primera que permet manufacturar i generar –la terra, la fusta, les pedres, el fang? ¿Cal que els infants notin el fred, la neu, la pluja, el sol i la calor? ¿Cal que els infants tinguin un contacte directe i vital –no sols d'estudi o de continguts– amb les formes de vida no humana (animals, plantes, bosc, hort...)? Tot això no són preguntes poètiques o romàntiques; són preguntes antropològiques molt rellevants que ens demanen una resposta i una actitud de resistència i de conservació davant d'un món cada vegada més tecnificat, artificial i virtual. ¿Continua essent veritat aquella idea de Rousseau –que després Piaget va corroborar en els seus estudis de psicologia evolutiva– segons la qual la raó sensitiva és la base de la raó intel·lectual o que, tal com deia tan bellament «els nostres primers mestres de filosofia són els peus, les mans, els ulls»? (Rousseau, 1989). Per això, ens hem de preguntar si és desitjable que cada alumne tingui un iPod, però, alhora i amb la mateixa intensitat, ens hem de preguntar coses com les que hem apuntat.

I parlant de conservació, hi hauria altres temàtiques molt rellevants –he plantejat aquesta només a manera d'exemple. Sobre això, són molt eloqüents les paraules

d'Hannah Arendt (1989): «em sembla que el conservadorisme, pres en sentit de conservació, és l'essència mateixa de l'educació, que té sempre per tasca envoltar i protegir alguna cosa –l'infant contra el món, el món contra l'infant, el nou contra el vell, el vell contra el nou». I arriba a dir: «És precisament per preservar allò que és nou i revolucionari en cada infant que l'educació ha de ser conservadora; ha de protegir aquesta novetat i introduir-la com un ferment nou en un món ja vell». Molts moviments que busquen el progrés –o el benestar humà i l'equitat en aquest benestar– tenen molt clara la idea de conservació: el moviment ecologista en seria l'exemple més clar.

Sensibilitat o mirada atenta

Tal com hem dit abans, la renovació a l'escola no pot estar motivada per una ideologia, per una pressió social o del mercat, per la innovació tecnològica... Ha d'estar motivada per l'educació i pels infants: ha de ser una acció de resposta i d'atenció a allò que és el centre de l'educació. Cal mirar bé què necessiten els infants, com aprenen, què reclamen –no obertament, és clar. No es pot fer renovació pedagògica sense sensibilitat pedagògica, sense conèixer els infants o els joves, sense estar a prop d'ells. A vegades he anat a conferències sobre innovació educativa i he notat que la persona que parlava no coneixia els nens, no hi havia passat hores, no els havia mirat amb profunditat. Tot el discurs em semblava buit i ambigu. Sovint, aquests discursos que no estan entroncats amb la sensibilitat pedagògica, són segurs, pràctics, obvis; es presenten com a fàcils. I aleshores jo recordo el gran Janusz Korczak (1999), que en el seu llibre *Com estimar l'infant* explica, en alguns fragments, que no se'n sortia, que tot era molt difícil. I recordo algunes de les frases que es van recopilar dels seus textos i que configuren la seva declaració dels drets dels infants, que denoten un coneixement profund i compromès de l'ànima dels infants: « L'infant té dret a l'amor; l'infant té dret de viure en el present; l'infant té dret de ser ell mateix, ella mateixa; l'infant té dret a l'error; l'infant té dret a ser pres seriosament; l'infant té dret a ser apreciat per allò que ell és; l'infant té el dret de desitjar, de demanar, de reclamar; l'infant té dret a tenir secrets; l'infant té el dret a una mentida, una equivocació, un furt ocasionals [...]». (Lifton, 1997).

No podem fer cap renovació pedagògica sense aquest ancoratge de la sensibilitat pedagògica. Com diu Josep Maria Esquirol (2006), reinterpretant la màxima de sant Agustí en *El respeto o la mirada atenta*, «mira bé i fes el que vulguis». Aquesta sensibilitat i mirada atenta és el nucli del compromís ètic del mestre i de l'escola, i és el rector de la nostra llibertat com a docents.

Altres

Hi ha altres idees marc molt importants que no desenvolupo per òbvies, tot i que crucials, –per exemple,

sentit comú–, o perquè d'una manera o altra ja les he esmentades abans –com **compromís amb la dignitat de tots els homes i amb la justícia**, que en educació ens porta al tema de l'equitat. No les desenvolupo, però les enumero perquè són, és clar, tant o més importants que les altres que he destacat.

I des d'aquí...

Des d'aquí, ens ho hauríem de poder replantejar tot: els objectius, els sabers, l'aprenentatge –què, qui, per què i com–, els agrupaments, l'activitat, el treball, el joc, les relacions, la comunitat, l'autoritat, la singularitat i la diferència, les eines, les tecnologies, els llenyatsges, els espais, els rols, l'acompanyament, els límits, les possibilitats, els temps, l'ambientació, la disciplina i el poder, el sentit de l'escola i de l'educació. Intentant trobar nous camins que ho englobin tot, que realment renovin coherentment el sentit i el fer de l'escola, que facin una «escola nova» –paradoxalment, una vella expressió que encara és un repte actual. Una escola nova que tindrà coses molt noves i d'altres, potser, molt velles i ja gairebé oblidades que caldrà fer novament. I no haurem de perdre de vista –i és fàcil perdre-ho de vista!– que el lloc de la renovació no rau tant en «estar al dia» com en «veure el dia» (Esquirol, 2009).

I generant aquesta novetat, haurem de vigilar sempre que aquesta renovació pedagògica no caigui en vells errors, com ara no ser fonamentalistes, dogmàtics, perquè aleshores el moviment que vol ser renovador i emancipador reproduïx els efectes d'allò que criticava. Si ens mantenim vinculats a l'experiència i a la reflexió, estarem sempre en camí, estarem sempre interpel·lats i oxigenats per la realitat i no hi haurà el fals miratge de la resposta tancada, de la solució definitiva.

Referències

- Arendt, H. & Finkelkraut, A. (1989). *La crisis de la cultura*. Barcelona: Pòrtic.
- Carr, N. (2009). Google ens fa tornar estúpids? *L'Avenç*, 345.
- Dutt, C. (1998). En conversación con Hans-Georg Gadamer. Madrid: Tecnos.
- Esquirol, J. M. (2006). *El respeto o la mirada atenta*. Barcelona: Gedisa.
- Esquirol, J. M. (2009). *El respirar dels dies*. Barcelona: Paidós.
- Freire, P. (1970). *Pedagogía del oprimido*. Madrid: Siglo veintiuno.
- Gadamer, H. G. (1992). *Verdad y Método I*. Salamanca: Sígueme.
- Gadamer, H. G. (1993). *Verdad y Método II*. Salamanca: Sígueme.
- Korczak, J. (1999). *Com estimar l'infant*. Vic: Eumo.
- Lifton, B. J. (1997). *The king of children. The life and death of Janusz Korczak*. New York: St. Martin's Griffin.
- Postman, N. (2000). *Fi de l'educació. Una redefinició de*

l'escola. Vic: Eumo.

Rousseau, J. J. (1989) *Emili o de l'educació*. Vic: Eumo.

El compromiso con la renovación pedagógica

Resumen: *El artículo plantea una reflexión crítica sobre el concepto y la práctica de la innovación educativa. En primer*

lugar, se analizan los términos innovación y renovación y se intenta explicar su significado para profundizar en el sentido y el alcance de los cambios en educación. En segundo lugar, se proponen un conjunto de actitudes –a modo de marco– que deberían estar presentes en el discernimiento para la renovación y la innovación educativa. Así, el texto no entra en qué ni en cómo hace falta transformar la escuela y la educación –aunque apuesta claramente por esta deseada y necesaria transformación–, sino que trata cuestiones previas de orientación y de finalidad del cambio.

Palabras clave: *innovación; renovación; cambio; escuela; finalidades de la educación*

